

„מיעוט דמות" של ספרים

בחז"ל נאמר: „הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל" — כלל זה חל לא רק על ספר תורה, אלא על כל יצירה שבהיכל-הספר. כבר היה לעולמים. גם נבואה הוצרכה למזל. מאות נביאים ונביאות קמו לישראל, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה — והשאר נדונו לגניזה. כמו כן אנו מוצאים „כל מתניתא דלא מיתניא בי רבי אושעיא ורבי חייא לא תותבוה בי מדרשא" וכל אוצר הברייתות של סוף תקופת התנאים, תלמידי רבי יהודה הנשיא — ברובם אבדו למו זכרם. הוא הדין בספרות הגאונים, למי שהאיר המזל נשאר ממנו שריד. וכך גם בפוסקים — עד ימינו אלה. קשה לפענח הסיבות שגרמו לכך. ומה פשר התופעה — המזורה כשלעצמה. לפנינו, למשל, שני גאוני-תורה שמוניטין יצאו להם בעולם התורה והשיבות, שניהם חיברו ספרים פרי-רוחם והנה, אחד זכה וספרו הוכר כספר שמושי רב-ערך וידי רבים ממשמשינו בו, ואילו השני, בדמותו ובצלמו — מונח בקרן זוית ואין דורש לו. יתר על כן, ישנו סוג ספרים שעם הופעתם דרך כוכבם, הגו בהם והשתעשעו בחידושיהם, הברקותיהם וחידודיהם — אך לא ארכו הימים ומזלם דער. פחתה ההתענינות בהם ואף כאילו נדחקו הצדה ממחיצת הוגי התורה ולומדיה. ברצוננו, להראות על אי-אלו ספרים מסוג זה.

א.

„עולת תמיד" — „עולת שבת" — על שו"ע אורח חיים

מחבר הספר רבי שמואל דיין, היה אחד מדייני קראקא המובהקים, גאון בתורה ובקי בהוראה. כפי שיש לראות משער הספר ייחס המחבר חשיבות מרובה לספר, בהדגישו בסגנון מליצי-מסולסל „והוא חיבור נפלא הפלא ופלא נחמד למראה ותאורה לעינים, פירוש יפה ומנופה על ספר נחמד השולחן ערוך". מסגנון לשונו נרמז כי בזמנו עדיין לא נקבע מקומו של השלחן ערוך כקודם החוקים וספר הלכה פסוקה ש„כל בית ישראל נשען עליו" — כפי נוסח הדורות הבאים. ולשם כך הוא מוסיף התואר „הספר הנחמד" — לשלחן ערוך. ועוד בשער: „ומשפט הספר ומהותו ותועלתו שהם רבים מבואר בהקדמת החכם המחבר נר"ו. ואכן, בהקדמתו, הערוכה בצורת שיר בפרוזה מחורזת ומעוטרת בסיומת: חיים, החיים, כנראה, לרמז בא על חלק „אורח חיים". תוך אמריו-מליצותיו מסלסל בשבח הרמ"א בעל ה„מפה" — רבה של קראקא לפנים. ובלשון מליצית מובהקת מטעים: „מי עלה לשמים, והיה לנו לעינים, פורס מפה ומקדש — וזאת התורה אשר שם משה". ולהלן: „ותשאני רוח ד' בקרבי, קול הקורא, עשה אזנים לתורה והוציא תעלומה לאורה". ובכן, תעודת הספר ומטרתו, „לפרש ולבאר דברי ה', שלחן ערוך", מרישא ועד סיפא איה הם רועים, מוסד המוסד והיסוד והסובב. ולא עוד. אלא ו, פעמים יצאתי מן הגדר, לבוא חדר בחדר, להעזיז פני ברבותי הקדושים אשר בארץ, ולא אהיה כסוס אין הבין — את אשר לפניך בין תבין — אדבר נגד מלכים ולא אבוש, ואם הלכה ברורה — לא אשא פנים לתורה", לאמור, המחבר לא בא רק לבאר ולפרש אלא גם לחלוק, להשיג ולחדש — במדת הצורך.